

A Comparative Analysis of Public Policy Evaluation Systems in Iran and Norway: A Framework for Transparent Governance and Policy Learning

Hamed Shanazari^{1*} , Amir Masoud Shahramnia²

1.Ph.D. graduate in Public Policy, Faculty of Administrative Sciences and Economics, University of Isfahan, Isfahan, Iran.*

2.Associate Professor, Department of Political Science, Faculty of Administrative Sciences and Economics, University of Isfahan, Isfahan, Iran.

ARTICLE INFO

Article History:

Received: 6 August 2025

Revised: 5 July 2026

Accepted: 8 July 2026

Published: 23 July 2026

Keywords:

Good Governance, Independent Evaluation Institutions, Information Transparency, Policy Evaluation, Public Policymaking.

ABSTRACT

Public policy evaluation is a key mechanism for enhancing transparency, accountability, and policy learning in governance systems. This study aims to provide a comparative analysis of public policy evaluation systems in Iran and Norway and to examine how institutional differences, information transparency, and policy learning capacity affect governance quality and the effectiveness of policy evaluation. The main research problem concerns the weakness of independent evaluation institutions, limited access to public data, and the weak connection between evaluation findings and policy reform in Iran. This study is applied in terms of purpose and qualitative-comparative in terms of approach. The data were collected through documentary analysis and comparative examination of laws, official reports, policy documents, institutional reports, and credible domestic and international scholarly sources. The data were analyzed using qualitative content analysis with a thematic analysis approach and were coded and interpreted based on concepts such as institutional independence, information transparency, policy feedback, and institutional efficiency. The findings show that in Norway, independent evaluation institutions, data transparency, public dissemination of results, and policy feedback loops have created an accountable, learning-oriented, and evidence-based evaluation system. In contrast, in Iran, institutional fragmentation, the dependence of evaluators on executive bodies, limited access to open information, and the absence of binding mechanisms for using evaluation findings have hindered transparent and learning-oriented governance. Accordingly, strengthening institutional independence, expanding public access to data, using digital technologies, and establishing binding feedback mechanisms can help improve Iran's public policy evaluation system.

* Corresponding author: Hamed Shanazari. Email: h.shanazari@ase.ui.ac.ir

Citation: Shanazari, H. & Shahramnia, A. M. (2026). A Comparative Analysis of Public Policy Evaluation Systems in Iran and Norway: A Framework for Transparent Governance and Policy Learning. Quarterly Journal of The Macro and Strategic Policies, 14(54), 433–451. <https://doi.org/10.30507/jmsp.2026.539208.2836>

Extended Abstract

Introduction

Public policy evaluation is a key mechanism through which governments assess the effectiveness, efficiency, transparency, and social consequences of public decisions. In contemporary governance, evaluation is not merely a technical activity conducted after policy implementation; it is also a mechanism for institutional learning, policy feedback, and evidence-based reform. When evaluation is supported by independent institutions, accessible data, and systematic feedback loops, it can improve public accountability, strengthen trust in government, and enhance the quality of decision-making. This study examines public policy evaluation systems in Iran and Norway from a comparative perspective. The comparison is analytically useful because the two countries represent different institutional and governance contexts. Iran has several governmental, parliamentary, and supervisory bodies involved in monitoring public policies, yet evaluation remains fragmented, dependent on executive structures, and weakly connected to policy reform. Norway, by contrast, has institutionalized a more transparent and evidence-based evaluation system in which independent research institutions, open data mechanisms, and a culture of accountability support policy learning. The central problem addressed in this article is the weak institutionalization of public policy evaluation in Iran. In many cases, the same institutions that implement policies also assess their outcomes. This creates conflicts of interest, reduces the credibility of findings, and limits the corrective role of evaluation. In addition, limited public access to evaluation reports and policy data restricts academic, civil society, and media oversight. As a result, evaluation often remains formal, descriptive, and post hoc, rather than functioning as a driver of policy improvement. The purpose of this study is therefore to compare the institutional, procedural, informational, and learning-oriented dimensions of policy evaluation in Iran and Norway and to propose a framework for improving transparent governance and policy learning in Iran.

Methods

The research adopts a qualitative comparative design based on documentary analysis and qualitative content analysis. Iran and Norway were selected through a contrasting institutional case study logic. Although both countries have experienced a strong state role in economic and social policy and have historical links to oil revenues, they differ significantly in institutional quality, transparency, administrative culture, and mechanisms of accountability. This contrast allows the study to examine how institutional arrangements shape the performance of policy evaluation systems. The data consisted of legal and regulatory documents, official and institutional reports, academic studies, and previous research on policy evaluation and good governance in Iran and Norway. These sources were selected because they provide evidence on the formal position of evaluation, the independence of evaluation actors, access to policy information, the use of evaluation results, and the role of digital tools in governance. The analysis followed a thematic procedure. First, relevant meaning units were extracted from the documents. Second, these units were coded according to concepts such as institutional independence, transparency, policy feedback, participation, and digital transformation. Third, related codes were organized into broader themes that formed the basis for the comparative analysis.

Results and Discussion

The findings show that the Norwegian policy evaluation system is more institutionalized, independent, transparent, and learning-oriented than the Iranian system. In Norway, evaluation is integrated into different stages of the policy cycle, including policy design, implementation, monitoring, and revision. Independent research centers, universities, consultancies, and specialized evaluation bodies play an important role in assessing public policies. This institutional separation between policy implementers and evaluators reduces organizational bias and increases the credibility of evaluation results. In Iran, by contrast, evaluation is often conducted within governmental or executive structures. This dependency weakens the neutrality of evaluation and reduces its capacity to challenge existing policy choices. The absence of binding legal mechanisms for using evaluation findings also limits the impact of evaluation on future policy design. Consequently, many evaluations do not lead to systematic reform and remain disconnected from the decision-making cycle. Transparency is another major point of difference. In Norway, evaluation reports and policy data are more widely accessible to researchers, citizens, the media, and civil society organizations. Open data platforms and digital transparency mechanisms make it possible to monitor public performance and stimulate evidence-based public debate. This openness strengthens accountability and helps build trust in public institutions. In Iran, however, access to policy data and evaluation reports is more restricted. Many reports are internal, unpublished, or difficult to

access. This limits independent analysis and reduces the capacity of evaluation to generate social learning. The study also finds that policy learning is more systematically institutionalized in Norway. Evaluation results are used to revise policies, improve administrative performance, and support long-term planning. In this sense, evaluation functions as a feedback mechanism that connects policy design, implementation, monitoring, and reform. In Iran, feedback loops are weaker and more reactive. Evaluation results often do not lead to meaningful policy modification, and institutional learning remains limited. Digital transformation further reinforces these differences. In Norway, digital tools, open data systems, and evidence-based analytical mechanisms support faster, more accurate, and more transparent evaluation. These tools help policymakers assess policy impacts, monitor implementation, and respond to emerging challenges. In Iran, the use of digital evaluation tools is still limited and requires stronger institutional, technical, and legal support. The results indicate that technical instruments such as cost-benefit analysis, risk assessment, data dashboards, and artificial intelligence can improve evaluation only when they are embedded in a transparent and accountable governance structure.

Conclusion

This study concludes that public policy evaluation is a core component of good governance. The comparison between Iran and Norway shows that evaluation becomes effective when it is supported by independent institutions, transparent information systems, legal obligations for policy feedback, and a culture of accountability. Norway demonstrates how evaluation can move beyond administrative control and become a mechanism for institutional learning and continuous policy improvement. Iran, however, still faces challenges related to institutional fragmentation, limited transparency, weak feedback mechanisms, and insufficient public participation. For Iran, the study recommends establishing an independent national institution for public policy evaluation to reduce conflicts of interest and strengthen the credibility of findings. It also recommends making the publication of evaluation reports legally mandatory, except in clearly defined cases involving national security or confidential personal data. Developing open data platforms and digital evaluation systems can improve access to policy information and support evidence-based decision-making. Finally, evaluation should be integrated into all stages of the policy cycle, and universities, research centers, civil society organizations, and professional associations should be more actively involved in evaluation processes. The Norwegian experience suggests that policy evaluation can promote transparent governance when it is connected to knowledge, data, accountability, and participation. For Iran, moving toward such a model requires gradual but serious reforms in institutional independence, transparency, digital capacity, and the practical use of evaluation findings in policy reform.

Keywords: Good Governance, Independent Evaluation Institutions, Information Transparency, Policy Evaluation, Public Policymaking.

تحلیل تطبیقی نظام ارزیابی سیاست‌های عمومی در ایران و نروژ: چارچوبی برای حکمرانی شفاف و یادگیری سیاستی

حامد شانظری^{*۱}، امیرمسعود شهرام نیا^۲

۱. دانش آموخته دکتری رشته سیاست‌گذاری عمومی، دانشکده علوم اداری و اقتصاد، دانشگاه اصفهان، اصفهان، ایران.
۲. دانشیار گروه علوم سیاسی، دانشکده علوم اداری و اقتصاد، دانشگاه اصفهان، اصفهان، ایران.

اطلاعات مقاله	چکیده
سابقه مقاله: تاریخ دریافت: ۱۵ مرداد ۱۴۰۴ تاریخ بازنگری: ۱۴ تیر ۱۴۰۵ تاریخ پذیرش: ۱۷ تیر ۱۴۰۵ تاریخ انتشار: ۱ مرداد ۱۴۰۵ کلیدواژه‌ها: ارزیابی سیاست، حکمرانی خوب، سیاست‌گذاری عمومی، شفافیت اطلاعاتی، نهاد مستقل ارزیابی.	ارزیابی سیاست‌های عمومی یکی از سازوکارهای بنیادین برای ارتقای شفافیت، پاسخگویی و یادگیری سیاستی در نظام حکمرانی است. پژوهش حاضر با هدف تحلیل تطبیقی نظام ارزیابی سیاست‌های عمومی در ایران و نروژ انجام شده و می‌کوشد نشان دهد که چگونه تفاوت‌های نهادی، سطح شفافیت اطلاعاتی و ظرفیت یادگیری سیاستی بر کیفیت حکمرانی و اثربخشی ارزیابی سیاست‌ها اثر می‌گذارد. مسئله اصلی پژوهش، ضعف نهادهای مستقل ارزیابی، محدودیت دسترسی به داده‌های عمومی و نبود پیوند مؤثر میان نتایج ارزیابی و اصلاح سیاست‌ها در ایران است. این پژوهش از نظر هدف، کاربردی و از نظر رویکرد، کیفی و تطبیقی است. داده‌های پژوهش از طریق تحلیل اسنادی و بررسی تطبیقی قوانین، گزارش‌های رسمی، اسناد سیاستی، گزارش‌های نهادی و منابع علمی معتبر داخلی و بین‌المللی گردآوری شده‌اند. برای تحلیل داده‌ها از روش تحلیل محتوای کیفی با رویکرد تحلیل مضمون استفاده شده و داده‌ها بر اساس مفاهیمی مانند استقلال نهادی، شفافیت اطلاعاتی، بازخورد سیاستی و کارایی نهادی کدگذاری و تفسیر شده‌اند. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که در نروژ، استقلال نهادهای ارزیاب، شفافیت داده‌ها، انتشار عمومی نتایج و وجود چرخه‌های بازخورد سیاستی موجب شکل‌گیری نظامی پاسخگو، یادگیرنده و مبتنی بر شواهد شده است. در مقابل، در ایران، پراکندگی نهادی، وابستگی ارزیابان به دستگاه‌های اجرایی، ضعف دسترسی آزاد به اطلاعات و نبود الزام ساختاری برای استفاده از نتایج ارزیابی، مانع تحقق حکمرانی شفاف و یادگیرنده شده است. بر این اساس، تقویت استقلال نهادی، توسعه دسترسی عمومی به داده‌ها، بهره‌گیری از فناوری‌های دیجیتال و ایجاد سازوکارهای الزام‌آور بازخورد می‌تواند به بهبود نظام ارزیابی سیاست‌های عمومی در ایران کمک کند.

* نویسنده مسئول: حامد شانظری. ایمیل: h.shanazari@ase.ui.ac.ir

استناد: شانظری، حامد و شهرام نیا، امیرمسعود. (۱۴۰۵). تحلیل تطبیقی نظام ارزیابی سیاست‌های عمومی در ایران و نروژ: چارچوبی برای حکمرانی شفاف و یادگیری سیاستی. سیاست‌های راهبردی و کلان، ۱۴(۵۴)، ۴۳۳-۴۵۱.
<https://doi.org/10.30507/jmsp.2836.539208.2026>

مقدمه

ارزیابی سیاست‌های عمومی به‌عنوان یکی از ارکان بنیادین حکمرانی خوب، نقش تعیین‌کننده‌ای در ارتقای کارآمدی، پاسخ‌گویی و شفافیت نظام سیاست‌گذاری دارد. این فرایند با فراهم کردن امکان بازخورد و یادگیری نهادی، به سیاست‌گذاران کمک می‌کند تا ضمن سنجش اثربخشی اقدامات دولت، سیاست‌های ناکارآمد را شناسایی و اصلاح کنند (۲۲). در واقع، ارزیابی سیاست بخشی از چرخه یادگیری حکمرانی است که از طریق شواهد و تحلیل داده‌ها، کیفیت تصمیم‌گیری عمومی را بهبود می‌بخشد (۴).

در ایران، باوجود گسترش نهادهای سیاست‌گذاری، نظام ارزیابی سیاست‌های عمومی هنوز به‌صورت ساختاری، مستقل و شفاف نهادینه نشده است. وابستگی نهادی ارزیابان به ساختار اجرایی، تأثیرپذیری از ملاحظات دانشگاهی و مدنی موجب شده است که ارزیابی سیاست در بسیاری از موارد به فعالیتی صوری و کم‌اثر تبدیل شود و پیوند مؤثری میان طراحی، اجرا و اصلاح سیاست‌ها برقرار نگردد (۲۷). در مقابل، نروژ با تکیه بر پیشینه دولت رفاه، فرهنگ مشارکت‌جویانه و ساختار نهادی باثبات، توانسته است نظامی از ارزیابی سیاست‌ها را نهادینه کند که بر شواهد، شفافیت، استقلال حرفه‌ای ارزیابان و بازخورد مستمر به سیاست‌گذاران استوار است (۷). هرچند ایران و نروژ از نظر برخی ویژگی‌های ساختاری مانند نقش پررنگ دولت و وابستگی تاریخی به درآمدهای نفتی شباهت‌هایی دارند، اما از حیث کیفیت نهادهای، استقلال سازمانی، شفافیت، سرمایه اجتماعی و فرهنگ پاسخ‌گویی در مسیرهای نهادی متفاوتی قرار گرفته‌اند. این تفاوت‌های نهادی و فرهنگی موجب شکل‌گیری الگوهای متمایز ارزیابی سیاست در دو کشور شده و بستر مناسبی برای تحلیل تطبیقی نظام‌های ارزیابی سیاست و بررسی نقش نهادهای در تحقق حکمرانی یادگیرنده فراهم می‌سازد.

باوجود شباهت‌های ظاهری در ساختار دولت و برنامه‌ریزی، تفاوت‌های فرهنگی، تاریخی و نهادی میان ایران و نروژ موجب شکل‌گیری دو الگوی متمایز از ارزیابی سیاست شده است. ازاین‌رو، پرسش اصلی این پژوهش آن است که: «تفاوت‌های نهادی و فرهنگی چگونه بر نظام ارزیابی سیاست و تحقق حکمرانی خوب در ایران و نروژ تأثیر می‌گذارند؟»

پژوهش حاضر بر این فرض استوار است که فقدان نهادهای مستقل ارزیابی، نبود شفافیت داده‌ها و ضعف در مشارکت عمومی از مهم‌ترین موانع اثربخشی ارزیابی سیاست در ایران هستند؛ و الگوبرداری نهادی از مدل نروژ می‌تواند به بهبود حکمرانی عمومی و ارتقای کیفیت ارزیابی سیاست‌ها در ایران یاری رساند. هدف این پژوهش، تحلیل تطبیقی ساختارهای ارزیابی سیاست در ایران و نروژ، شناسایی چالش‌های نهادی ایران و ارائه راهکارهایی مبتنی بر تجربه‌ی نروژ است. این مطالعه با تمرکز بر ابعاد نهادی، فرهنگی و ساختاری می‌کوشد سازوکارهای مؤثر بر شکل‌گیری نظام ارزیابی را در دو کشور تحلیل کند و چارچوبی مفهومی برای اصلاح این نظام در ایران ارائه دهد.

انتخاب ایران و نروژ به‌عنوان دو مطالعه‌ی موردی، بر مبنای تفاوت‌های نهادی، فرهنگی و تاریخی این دو کشور صورت‌گرفته است. ایران به‌عنوان کشوری درحال توسعه با ساختارهای ارزیابی محدود و نروژ به‌عنوان کشوری توسعه یافته با نظام ارزیابی شفاف و مبتنی بر شواهد، دو سر یک طیف از حکمرانی عمومی را نمایندگی می‌کنند. در نروژ، ارزیابی سیاست بخشی جدایی‌ناپذیر از فرایند یادگیری نهادی است، درحالی که در ایران هنوز پیوندی ارگانیک میان ارزیابی و تصمیم‌سازی برقرار نشده است (۷). این تفاوت بستر مناسبی برای مطالعه‌ی تطبیقی فراهم می‌کند و می‌تواند مسیر طراحی الگوی بومی ارزیابی سیاست در ایران را روشن سازد.

۱. مبانی نظری و پیشینه پژوهش

ارزیابی سیاست عمومی یکی از ارکان اصلی حکمرانی خوب است که در ادبیات سیاست‌گذاری، پیوندی وثیق با اصول شفافیت، پاسخ‌گویی، اثربخشی و مشارکت عمومی دارد (۲۱). بر اساس رویکردهای کلاسیک، ارزیابی پس از اجرای سیاست و به‌عنوان بازخورد برای تصمیم‌گیران عمل می‌کند (۱۳)، اما در نظریه‌های ویژه در چارچوب‌های نوین، به‌ویژه در رویکردهای مشارکتی، ارزیابی به‌مثابه فرایندی یادگیرنده و تعاملی تلقی می‌شود که می‌تواند از مرحله‌ی تدوین تا اجرای سیاست حضور فعال داشته باشد.

از منظر نهادگرایی نوین، کیفیت ارزیابی سیاست‌های عمومی در پیوندی تنگاتنگ با بسترهای نهادی، تاریخی و فرهنگی کشورها شکل می‌گیرد و وجود نهادهای مستقل، سازوکارهای شفاف اطلاعاتی و زمینه‌های فرهنگی و تاریخی نقشی تعیین‌کننده در کارآمدی ارزیابی سیاست ایفا می‌کنند (۷). نهادها را مجموعه‌ای از قواعد رسمی و غیررسمی می‌داند که از طریق پدیده وابستگی به مسیر، بر الگوهای یادگیری نهادی و اثربخشی سیاست‌ها اثر می‌گذارند (۱۶). همچنین، جمع‌آونغلو و رابینسون نشان می‌دهند که تمایز میان نظم‌های نهادی فراگیر و استخراجی به تفاوت معنادار در سطح شفافیت، پاسخ‌گویی و طریقت یادگیری سیاسی منجر می‌شود (۲، ۱). بر این اساس، تحلیل تطبیقی ایران و نروژ تنها زمانی معنا می‌یابد که تفاوت‌های نهادی، فرهنگی و ژئوپلیتیک، از جمله میزان تمرکز قدرت، درجه استقلال نهادهای و فرهنگ پاسخ‌گویی، به‌عنوان عوامل مؤثر در شکل‌گیری و کارکرد نظام‌های ارزیابی سیاست موردتوجه قرار گیرند و مبنای تحلیل تطبیقی حاضر را شکل دهند.

پیشینه پژوهش

در دهه اخیر، مسئله ارزیابی خطمشی‌های عمومی در ایران به ویژه با رویکردهای حکمرانی خوب، عدالت‌محور و سیاست‌گذاری تطبیقی مورد توجه قرار گرفته است. در پژوهش‌های داخلی، ارزیابی سیاست‌ها و خطمشی‌های عمومی در ایران با چالش‌های متعدد و مشکلات ساختاری مواجه بوده است. به عنوان مثال، اخوان کاظمی و منافعی وریانی (۱۴۰۴) در مقاله خود تحت عنوان بازتعریف گفتمان کارآمدی در حکمرانی و نقش طراحی خطمشی در تحول مفهومی نشان می‌دهند که تلقی صرفاً کیفی و نتیجه‌محور از کارآمدی، بدون توجه به ابعاد فرایندی، تفسیری و یادگیرنده سیاست‌گذاری، می‌تواند به بازتولید ناکارآمدی ساختاری در نظام حکمرانی منجر شود. پسندیده و حیدری (۱۴۰۳) با ارزیابی کارایی و اثربخشی سیاست‌های کلان صنعت برق نشان داده‌اند که ضعف هماهنگی افقی و عمودی در اسناد سیاستی و نبود توازن در اهداف، می‌تواند اثربخشی سیاست‌های کلان را کاهش دهد؛ یافته‌ای که با مسئله اصلی پژوهش حاضر در باب ضعف پیوند میان ارزیابی، بازخورد و اصلاح سیاست‌ها هم‌خوان است. اکبرپور روشن (۱۴۰۲) در تحقیق خود به ارزیابی طرح مقرری بیکاری در بحران کرونا (کووید ۱۹) پرداخته و نشان داده که اگرچه طرح از نظر پوشش جامعه هدف موفق بوده، اما در ابعاد اداری، قضائی و سیاسی مشکلات زیادی داشته است. همچنین عبدالحمید و پورعزت (۱۴۰۰) با ارائه الگویی برای ارزشیابی خطمشی‌های عمومی در ایران، به وجود ابهام در شاخص‌های ارزیابی و نبود سیستم مشخص برای ارزیابی سیاست‌ها اشاره کرده‌اند.

در زمینه ارزیابی سامانه‌های نظارتی، پژوهش‌های مختلفی مانند پژوهش دانیایی‌فرد و همکاران (۱۳۹۷) نشان می‌دهند که در نظام خطمشی‌گذاری عمومی ایران، ارزیابی کیفیت خطمشی‌ها و چگونگی اجرای آن‌ها از جمله چالش‌های مهمی است که باید مورد توجه قرار گیرد. در این راستا، پژوهش‌هایی مانند کارهای واعظی و همکاران (۱۳۹۵) و قنبری و همکاران (۱۳۹۹) به شناسایی مشکلات و اولویت‌بندی روش‌های ارزیابی در ایران پرداخته‌اند. در سطح بین‌المللی، ارزیابی سیاست‌ها به‌ویژه در کشورهای توسعه‌یافته از طریق ابزارهای مدرن دیجیتال و تحلیل‌های پیش‌بینی‌کننده انجام می‌شود. به‌عنوان مثال، هاسیبوان و همکاران (۲۰۲۳) در ارزیابی سیاست‌های آموزشی در دانشگاه ایالتی مدان به این نتیجه رسیده‌اند که استفاده از پلتفرم‌های دیجیتال به طور قابل‌توجهی ارزیابی‌ها را دقیق‌تر کرده است. همچنین، آسکیم و همکاران (۲۰۲۱) در مقاله‌ای ۲۵ ساله به بررسی ارزیابی‌های سیاست‌های عمومی در نروژ پرداخته و نشان داده‌اند که استفاده از ابزارهای دیجیتال و شفافیت در ارزیابی‌ها موجب بهبود پاسخ‌گویی و اثربخشی شده است. در دیگر پژوهش‌ها، مانند تحقیق لیتواک (۲۰۲۳) در اوکراین، پیاده‌سازی مدل‌های اقتصادی و ارزیابی سیاست‌ها در بخش کشاورزی کشورها به طور قابل‌توجهی بر رشد رقابت‌پذیری و توسعه پایدار تأثیرگذار بوده است. همچنین، نجاتی و همکاران (۲۰۲۱) در تحقیق خود به مدل‌های ارزیابی خطمشی عمومی با تأکید بر اخلاق حرفه‌ای پرداخته‌اند که به طور مؤثری در ارتقای شفافیت و کارایی سامانه‌های ارزیابی استفاده شده است. در این پژوهش، با مقایسه سامانه‌های ارزیابی سیاست‌ها در ایران و نروژ، به تحلیل چالش‌های موجود در پیاده‌سازی این سیاست‌ها در ایران و روش‌های نوین دیجیتال در نروژ پرداخته شده است. نوآوری این پژوهش در تجزیه و تحلیل جدید و راهکارهای نوین برای ارزیابی سیاست‌هاست که در آن از تحول دیجیتال و ابزارهای پیشرفته تحلیل داده‌ها استفاده می‌شود تا ارزیابی‌ها دقیق‌تر، سریع‌تر و شفاف‌تر انجام شوند. این تحقیق علاوه بر تأکید بر مشکلات ساختاری در ایران، بر کاربرد فناوری‌های نوین و مدل‌های جهانی در بهبود کارایی و اثربخشی ارزیابی سیاست‌ها تأکید دارد.

۲. روش‌شناسی پژوهش

پژوهش حاضر از نظر هدف، کاربردی و از نظر رویکرد، کیفی و تطبیقی است. برای تحلیل و مقایسه‌ی نظام‌های ارزیابی سیاست در ایران و نروژ، از روش مطالعه‌ی موردی نهادهی متضاد استفاده شده است؛ روشی که به طور خاص برای تبیین علل تفاوت در نتایج حکمرانی میان کشورهای با ساختارها و زمینه‌های نهادی و فرهنگی متفاوت به کار می‌رود (۱۴). انتخاب ایران و نروژ به دلیل تفاوت در ساختار نهادی و سطح حکمرانی، اما شباهت در وابستگی به منابع نفتی انجام شده است. این تضاد نهادی، امکان تحلیل مقایسه‌ای عمیق‌تری از سازوکارهای ارزیابی سیاست و استخراج الگوهای قابل‌انتقال را فراهم می‌کند. این مطالعه رویکردی تطبیقی است که در آن مواردی با ساختارهای نهادی، تاریخی و فرهنگی متفاوت انتخاب می‌شوند تا سازوکارهای نهادی مؤثر بر نتایج حکمرانی تبیین گردد (۷). در این پژوهش، ایران و نروژ به‌رغم شباهت‌هایی مانند دولت متمرکز و وابستگی تاریخی به درآمدهای نفتی، از نظر کیفیت نهادها، شفافیت، استقلال سازمانی و یادگیری سیاستی در دو سوی متضاد قرار دارند. این تضاد نهادی امکان تحلیل علی نقش نهادها در شکل‌گیری نظام ارزیابی سیاست‌ها را فراهم می‌سازد.

روش تحلیل داده‌ها

به منظور سازمان‌دهی، تفسیر و استخراج الگوهای مفهومی از داده‌های پژوهش، از روش تحلیل محتوای کیفی با رویکرد تحلیل مضمون استفاده شد (۵). این تحلیل به صورت هدایت شده و با اتکا به چارچوب‌های نظری ارزیابی سیاست و حکمرانی خوب، به ویژه دیدگاه‌های وایس (۱۹۹۸)، ودونگ (۱۹۹۷) و بونس (۲۰۰۷) انجام شد. هدف این رویکرد، شناسایی الگوها، مضامین و مفاهیمی بود که نشان می‌دهد نظام ارزیابی سیاست در ایران و نروژ چگونه با

مؤلفه‌ها و شاخص‌های حکمرانی خوب پیوند می‌خورد.

به منظور افزایش اعتمادپذیری، روایی و انسجام تحلیلی یافته‌ها، فرایند کدگذاری و بازبینی مضامین مطابق با رویکرد پیشنهادی لینکلن و گوبا (۱۹۸۵) انجام گرفت و بازبینی مستمر داده‌ها و نتایج در مراحل مختلف تحلیل صورت پذیرفت.

داده‌های پژوهش شامل اسناد رسمی، گزارش‌های پارلمانی، گزارش‌های ارزیابی، مقالات علمی و متون تحلیلی مرتبط با ارزیابی سیاست در دو کشور بود. فرایند تحلیل داده‌ها به‌صورت مرحله‌ای و سلسله‌مراتبی انجام شد و سه سطح مفهومی را در بر گرفت: مفاهیم پایه، مفاهیم سازمان‌دهنده و مضامین فراگیر. در این فرآیند، داده‌های متنی ابتدا کدگذاری شده، سپس کدهای مشابه در قالب مفاهیم سازمان‌دهنده تجمیع گردید و در نهایت مضامین فراگیر استخراج شد.

۳. یافته‌های پژوهش

در این بخش، یافته‌های حاصل از تحلیل تطبیقی نظام ارزیابی سیاست در ایران و نروژ در قالب چهار مضمون اصلی ارائه می‌شود.

۱. استقلال نهادی در ارزیابی سیاست‌ها

در نروژ، تفکیک روش میان نهادهای مجری و نهادهای ارزیاب، یکی از مؤلفه‌های کلیدی حکمرانی خوب محسوب می‌شود. دولت تنها در نقش ناظر و سفارش‌دهنده عمل می‌کند، درحالی‌که نهادهای ارزیاب، وظیفه گردآوری داده‌ها، تحلیل شواهد و ارائه بازخوردهای سیاستی را برعهده دارند. این ساختار موجب شده است که ارزیابی‌ها از اعتبار علمی، بی‌طرفی و اثربخشی بالا برخوردار باشند (۳).

از نظر مالی، بودجه ارزیابی‌ها از محل ردیف‌های مشخص در قانون بودجه سالانه تأمین می‌شود که استقلال مالی و پایداری عملکردی نهادهای ارزیاب را تضمین می‌کند (۱۹). افزون بر آن، ۸۵ درصد از گزارش‌های ارزیابی سیاست در نروژ به‌صورت عمومی منتشر می‌شوند که این امر موجب تقویت اعتماد عمومی و ارتقای شفافیت نهادی شده است (۳). در نتیجه، ارزیابی در نروژ نه صرفاً به‌عنوان ابزار نظارت، بلکه به‌عنوان سازوکار یادگیری و بهبود حکمرانی تلقی می‌شود.

از منظر فرهنگی و نهادی، موفقیت نروژ در نهادهایسازی ارزیابی سیاست‌ها، ریشه در اعتماد اجتماعی بالا، مشارکت مدنی فعال و فرهنگ گفت‌وگوی نهادی دارد. در این کشور، فرایند ارزیابی نه تهدیدی برای سیاست‌گذاران، بلکه فرصتی برای یادگیری جمعی و تصمیم‌گیری مبتنی بر شواهد تلقی می‌شود (۳۶). در مجموع، می‌توان گفت که ساختار ارزیابی سیاست در نروژ نمونه‌ای از حکمرانی شفاف و پاسخ‌گوست که در آن، استقلال نهادی، شفافیت داده‌ها و یادگیری سازمانی به‌عنوان اصول محوری در خدمت بهبود کیفیت تصمیم‌گیری عمومی قرار گرفته‌اند.

جدول ۱: جدول مقایسه‌ای ساختار ارزیابی سیاست

مؤلفه	نروژ	ایران
ساختار نهادی	نهادهای مستقل تحقیقاتی و مشاوره‌ای	نهادهای دولتی با ساختارهای پراکنده
نقش دولت	سیاست‌گذار و ناظر	مجری و ارزیاب هم‌زمان
استقلال ارزیابی‌کنندگان	بالا، به دلیل برون‌سپاری به نهادهای مستقل	پایین، به دلیل ارزیابی درون‌سازمانی
الزام به اجرای نتایج	بله، قانونی و ساختاری	ضعیف، بدون الزام ساختاری
انتشار عمومی نتایج	بله، گسترده و شفاف	محدود، غیرسیستمی و بعضاً محرمانه

منبع: اقتباس و بازتنظیم بر اساس شانظری (۱۴۰۴)

جدول بالا نشان می‌دهد که تفاوت اصلی میان ایران و نروژ در میزان استقلال نهادی، الزام قانونی و شفافیت در نظام ارزیابی سیاست‌ها است. در نروژ، ارزیابی به‌صورت نهادی و قانونمند در ساختار حکمرانی نهاده شده و دولت نقش ناظر و سفارش‌دهنده دارد؛ درحالی‌که در ایران، ارزیابی اغلب درون‌سازمانی و وابسته به نهادهای مجری است. این تفاوت موجب شده است که ارزیابی در نروژ به سازوکاری یادگیرنده و اصلاح‌گر بدل شود، اما در ایران بیشتر کارکردی اداری و کنترلی داشته باشد. نتیجه آن است که نروژ از طریق استقلال ارزیاب، انتشار عمومی نتایج و الزام به اجرای یافته‌ها، موفق به پیوند ارزیابی با حکمرانی خوب شده است، درحالی‌که ایران هنوز در مرحله شکل‌گیری این پیوند قرار دارد.

۲. فرایندها و ابزارهای ارزیابی سیاست‌ها

۱.۲. ایران: فقدان ابزارهای استاندارد و فرایندهای همگرا

فرایند ارزیابی سیاست در ایران عمدتاً پس از اجرای سیاست‌ها انجام می‌شود و هنوز از چارچوب‌ها و ابزارهای علمی استاندارد بهره‌چندانی نمی‌برد. در بسیاری از موارد، ارزیابی‌ها توصیفی، فاقد شاخص‌های عملکردی مشخص و بدون رویکرد تحلیل نظام‌مند هستند (۲۸). به گزارش سازمان همکاری و توسعه اقتصادی، کمتر از یک‌سوم ارزیابی‌های انجام‌شده در ایران از ابزارهایی مانند تحلیل هزینه-فایده، تحلیل ریسک یا مدل‌های ارزیابی اثربخشی استفاده می‌کنند (۱۸).

مطالعات داخلی نیز تأیید می‌کنند که تنها حدود ۳۰ درصد از ارزیابی‌های کمی یا کیفی روشن هستند (۲۷؟). این ضعف در روش‌شناسی موجب می‌شود ارزیابی‌ها اغلب دیر هنگام، غیر دقیق و بدون قابلیت بازخوردی مؤثر به نظام تصمیم‌گیری باشند.

علاوه بر این، هیچ الزام نهادی برای اجرای نتایج ارزیابی‌ها یا انجام تحلیل‌های پیشینی و پسینی وجود ندارد. بر پایه‌ی داده‌های جدید سازمان همکاری و توسعه اقتصادی، بیش از ۷۰ درصد از ارزیابی‌های انجام‌شده در ایران فاقد سازوکار الزام‌آور برای پیگیری نتایج هستند و اغلب به شکل موردی یا تشریفاتی صورت می‌گیرند (۱۸). در نتیجه، فرایند ارزیابی به جای آنکه ابزاری برای یادگیری و اصلاح سیاست‌ها باشد، بیشتر به سازوکاری صوری برای تأیید تصمیم‌های گذشته تبدیل شده است (۳۶).

ابزارهای تحلیل نظیر تحلیل هزینه-فایده، ارزیابی ریسک، یا تحلیل ذی‌نفعان نیز تنها در پروژه‌های فنی یا عمرانی کاربرد دارند و در حوزه‌ی سیاست‌گذاری عمومی نهادینه نشده‌اند (۳۷). از سوی دیگر، تقویت دانشگاه‌ها، پژوهشگران مستقل و مؤسسات پژوهشی خصوصی می‌تواند به توسعه ارزیابی‌های مستقل، عمومی و مشارکتی کمک کند و کیفیت بازخوردهای سیاستی را افزایش دهد (۲۹). این ضعف در مشارکت، کیفیت داده‌ها و مشروعیت اجتماعی ارزیابی‌ها را کاهش داده و مانع تبدیل ارزیابی به فرایندی یادگیرنده و مبتنی بر شواهد شده است (۱۸).

۲.۲. نروژ: فرایندی نظام‌مند با ابزارهای متنوع و علمی

در نروژ، ارزیابی سیاست‌ها بخشی رسمی و الزامی از چرخه سیاست‌گذاری عمومی است. بر اساس الزامات قانونی، نهادهای اجرایی موظف‌اند پیش از تصویب، اصلاح یا تمدید هر سیاست، ارزیابی امکان‌سنجی و تحلیل پیامدهای آن را انجام دهند. این الزام قانونی باعث شده است که ارزیابی، نه فعالیتی پسینی، بلکه بخشی پیشینی و میان‌دوره‌ای از تصمیم‌سازی تلقی شود (۳). نظام ارزیابی نروژ بر پایه‌ی استفاده‌ی نظام‌مند از ابزارهای علمی و کمی-کیفی استوار است. طبق داده‌های به‌روز سازمان همکاری و توسعه اقتصادی، نروژ از مجموعه‌ای از روش‌های استاندارد مانند تحلیل هزینه-فایده (CBA)، ارزیابی ریسک، تحلیل اثرات سیاست‌ها و مدل‌های ارزیابی چندمعیاره بهره می‌گیرد (۱۸). این ابزارها موجب ارتقای شفافیت، کارایی هزینه‌های عمومی و تصمیم‌گیری مبتنی بر شواهد می‌شوند (۱۹).

ارزیابی‌ها در نروژ اغلب با رویکرد ترکیبی از داده‌های کمی و کیفی انجام می‌شوند؛ بدین معنا که شاخص‌های عملکردی و آماری در کنار مصاحبه‌های تخصصی، تحلیل اسناد و مطالعات موردی به کار گرفته می‌شوند (۳). چنین رویکردی باعث می‌شود ارتباط بین طراحی، اجرا و بازبینی سیاست‌ها حفظ شده و نظامی یادگیرنده در سطح حکمرانی شکل گیرد (۳۶).

از ویژگی‌های برجسته‌ی این فرایند، شفافیت در انتشار نتایج و الزام به بازخورد سیاستی است. طبق گزارش‌های رسمی، بیش از هشتاد درصد از ارزیابی‌های عمومی نروژ به‌صورت عمومی منتشر می‌شوند و نتایج آن‌ها مستقیماً به دولت و پارلمان ارسال می‌گردد (۱۹، ۱۷). می‌توان گفت که فرایند ارزیابی در نروژ نمونه‌ای از نظام ارزیابی یادگیرنده، شفاف و علمی است که به طور مؤثر پیوند میان سیاست‌گذاری، اجرا و بازخورد را برقرار کرده است.

جدول ۲: جدول مقایسه‌ای فرایندها و ابزارهای ارزیابی

مؤلفه	نروژ	ایران
زمان‌بندی ارزیابی	قبل، حین و پس از اجرا (ex-ante) / (ex-post)	عمدتاً پس از اجرا، بدون پیش‌بینی در طراحی
ابزارهای به‌کاررفته	CBA، تحلیل ریسک، تحلیل اثربخشی، شاخص‌های عملکردی	روش‌های توصیفی، فاقد استاندارد علمی

جدول ۲ - ادامه از صفحه قبل

مؤلفه	نروژ	ایران
داده‌های ترکیبی	تلفیقی	غالباً کیفی و موردی، فاقد ساختار آماری
مشارکت ذی‌نفعان در فرایند	بالا، از طریق مصاحبه، پرسش‌نامه، نشست‌های باز	پایین، عمدتاً دولتی و فاقد مشارکت رسمی
پیوند طراحی و ارزیابی سیاست	ساختاری و منسجم	گسسته، اغلب بی‌ارتباط با طراحی اولیه سیاست

منبع: اقتباس و بازتنظیم بر اساس شانظری (۱۴۰۴)

با عنایت به جدول بالا، بررسی مقایسه‌ای فرایندها و ابزارهای ارزیابی سیاست در دو کشور نشان می‌دهد که نظام ارزیابی در نروژ از انسجام، تنوع و مشارکت بالاتری برخوردار است. ارزیابی در این کشور به صورت مرحله‌ای و ساختاری در تمامی مراحل سیاست‌گذاری انجام می‌شود و از ابزارهای علمی و ترکیبی بهره می‌گیرد. در مقابل، در ایران ارزیابی عمدتاً پس از اجرای سیاست‌ها و بدون طراحی روشنمند انجام می‌شود و فاقد پیوند مؤثر با مرحله تدوین و بازبینی سیاست است. محدود بودن مشارکت ذی‌نفعان، ضعف در بهره‌گیری از داده‌های کمی و غیبت ابزارهای تحلیلی موجب شده است که ارزیابی در ایران بیشتر جنبه‌ای توصیفی و اداری داشته باشد، در حالی‌که در نروژ کارکردی یادگیرنده و اصلاح‌گر دارد.

۳. استقلال و شفافیت اطلاعاتی در فرایند ارزیابی

۱.۳. ایران: وابستگی نهادی و محرمانه‌سازی نتایج

یکی از چالش‌های اصلی نظام ارزیابی سیاست در ایران، وابستگی نهادی ارزیابان به دستگاه‌های اجرایی و سیاست‌گذار است؛ به گونه‌ای که در اغلب موارد، همان نهاد مجری سیاست، وظیفه ارزیابی آن را نیز برعهده دارد. بر اساس داده‌های جدید سازمان همکاری و توسعه اقتصادی (۱۹)، بیش از شصت درصد ارزیابی‌های سیاستی در ایران توسط نهادهایی انجام می‌شود که خود در فرایند اجرای ذی‌نفع‌اند. این وابستگی ساختاری موجب شکل‌گیری سوگیری سازمانی و کاهش اعتبار علمی یافته‌ها شده است. در نتیجه، بسیاری از ارزیابی‌ها نه در جهت اصلاح سیاست‌ها، بلکه در راستای توجیه تصمیم‌های موجود عمل می‌کنند (۲۹).

بررسی‌های انجام‌شده نشان می‌دهد که حدود نیمی از ارزیابی‌ها در ایران بدون هیچ‌گونه تغییر یا بازنگری در سیاست‌ها باقی می‌مانند و عمدتاً کارکردی تشریفاتی دارند (۳۶). علاوه‌برآن، بخش قابل‌توجهی از گزارش‌های ارزیابی در ایران محرمانه تلقی می‌شوند و تنها در دسترس نهادهای درون‌سازمانی قرار دارند. بر پایه گزارش بانک جهانی (۲۳)، تنها حدود سی درصد از گزارش‌های ارزیابی به طور رسمی منتشر می‌شوند و مابقی در دسترس عمومی قرار نمی‌گیرند (۲۹، ۳۲). این وضعیت نه تنها شفافیت داده‌های سیاستی را کاهش داده، بلکه امکان نظارت مدنی و ارزیابی بیرونی را نیز محدود کرده است. اغلب گزارش‌های رسمی فاقد شاخص‌های کمی، مستندات روش‌شناختی و داده‌های قابل‌ارجاع هستند (۲۷). در نتیجه، فرایند ارزیابی در ایران از سطح ابزاری برای یادگیری و پاسخ‌گویی فاصله گرفته و بیشتر به سازوکاری درون‌دولتی برای تأیید عملکردها تبدیل شده است.

۲.۳. نروژ: استقلال ساختاری و دسترسی عمومی به اطلاعات

در نروژ، ارزیابی سیاست‌ها به طور کامل در چارچوب استقلال نهادی و شفافیت اطلاعاتی انجام می‌شود. نهادهای ارزیاب مانند دانشگاه‌ها، مؤسسات پژوهشی و مراکز مشاوره‌ای خصوصی به صورت مستقل از قوه مجریه فعالیت می‌کنند و از بودجه‌ای مجزا برخوردارند (۳). این ساختار از مداخله سیاسی در فرایند ارزیابی جلوگیری کرده و موجب حفظ بی‌طرفی علمی و اعتبار نتایج شده است. بر اساس داده‌های سازمان همکاری و توسعه اقتصادی (۱۹)، بیش از هشتاد درصد ارزیابی‌های سیاستی در نروژ توسط نهادهای مستقل انجام می‌شود و دولت صرفاً نقش ناظر و هماهنگ‌کننده را دارد.

نتایج ارزیابی‌ها از طریق پلتفرم‌های رسمی شفاف‌سازی مانند سامانه‌ی «مدیریت مالی و اقتصادی نروژ» (Df) منتشر می‌شود. این سامانه امکان دسترسی آزاد پژوهشگران، رسانه‌ها و نهادهای مدنی به داده‌ها و گزارش‌ها را فراهم می‌کند و بستر لازم برای نظارت اجتماعی و پرسشگری عمومی را به وجود می‌آورد (۱۸). گزارش‌های رسمی معمولاً شامل توضیح روش، اهداف، یافته‌ها و محدودیت‌های پژوهش هستند و این شفافیت، سطح پاسخ‌گویی و اعتماد عمومی به دولت را افزایش داده است (۹).

در نتیجه، استقلال نهادی و دسترسی آزاد به اطلاعات در نروژ، ارزیابی سیاست‌ها را از ابزاری نظارتی به سازوکاری یادگیرنده و بازخورددهنده تبدیل کرده

است؛ سازوکاری که میان نهادهای پژوهشی، دولت و جامعه‌ی مدنی تعامل مستمر برقرار می‌کند و نقش محوری در تقویت حکمرانی شفاف دارد.

جدول ۳: جدول مقایسه‌ای استقلال و شفافیت اطلاعاتی

مؤلفه	نروژ	ایران
استقلال ارزیابان	بالا، نهادهای خارج از دولت	پایین، ارزیابان عمدتاً وابسته به مجری
شفافیت گزارش‌ها	کامل، دسترسی عمومی از طریق پایگاه‌های رسمی	محدود، گزارش‌ها اغلب محرمانه یا داخلی
در دسترس بودن داده‌ها	گسترده، قابل‌تحلیل توسط جامعه علمی و مدنی	محدود، نبود دسترسی به داده‌های پایه و جزئیات
انتشار نتایج در رسانه‌ها	گسترده، تحت نظارت پارلمان و افکار عمومی	نادر، بدون پیگیری رسانه‌ای یا پاسخ‌گویی نهادی

منبع: اقتباس و بازتنظیم بر اساس شانظری (۱۴۰۴)

مطالعه‌ی تطبیقی نشان می‌دهد که تفاوت بنیادین ایران و نروژ در میزان استقلال سازمانی ارزیابان و سطح شفافیت داده‌ها است. در نروژ، ساختار ارزیابی سیاست‌ها بر پایه‌ی نهادهای مستقل، انتشار عمومی گزارش‌ها و نظارت اجتماعی شکل گرفته و به‌این‌ترتیب ارزیابی به بخشی از فرایند پاسخ‌گویی و یادگیری نهادی تبدیل شده است. در مقابل، در ایران ارزیابی‌ها عمدتاً درون‌سازمانی و فاقد دسترسی آزاد به داده‌ها هستند که این امر موجب محدودشدن نظارت عمومی و تضعیف اعتبار نتایج می‌شود؛ بنابراین، می‌توان گفت که استقلال نهادی و شفافیت اطلاعاتی، مؤلفه‌های تعیین‌کننده‌ای در کارآمدی نظام ارزیابی و تحقق حکمرانی خوب به شمار می‌روند.

۴. ساختار یادگیری سیاستی در ایران و نروژ

۱.۴. ایران: یادگیری انفعالی و عدم بازخورد مؤثر

فرایند یادگیری سیاستی در ایران بیشتر جنبه‌ای انفعالی دارد و کمتر به شکل یک سازوکار نهادی و پیوسته عمل می‌کند. وابستگی ساختاری نهادهای ارزیاب به مجریان سیاست‌ها موجب شده است که ارزیابی‌ها بیشتر نقش توجیهی داشته باشند تا اصلاحی. بر اساس یافته‌های دانیایی فرد و همکاران، بیش از شصت درصد از ارزیابی‌ها در ایران توسط نهادهایی انجام می‌شود که خود در اجرای سیاست ذی‌نفع هستند (۲۹). این وضعیت به بروز سوگیری در نتایج ارزیابی و فقدان بهره‌گیری از آن‌ها در تصمیم‌گیری‌های بعدی منجر شده است.

از سوی دیگر، نبود الزام قانونی برای استفاده از نتایج ارزیابی و کم‌رنگ بودن مشارکت ذی‌نفعان سبب شده است که بخش عمده‌ای از گزارش‌ها جنبه‌ای توصیفی و غیرقابل‌داوری پیدا کنند. پژوهش‌های داخلی نشان می‌دهند که در بیش از نیمی از موارد، ارزیابی‌ها هیچ اثر قابل‌توجهی بر اصلاح سیاست‌ها نداشته‌اند (۲۷، ۳۵). افزون بر این، در نظام سیاست‌گذاری ایران، حلقه‌های بازخورد و یادگیری نهادی به‌صورت ساختاری شکل نگرفته‌اند. ارزیابی‌ها اغلب پس از اجرا و بدون سازوکار بازخورد مؤثر انجام می‌شوند و نتایج آن‌ها در طراحی‌های بعدی مورد استفاده قرار نمی‌گیرد (۲۶).

در مجموع، می‌توان گفت که یادگیری سیاستی در ایران بیشتر واکنشی، مقطعی و فاقد پویایی نهادی است. این وضعیت موجب شده ارزیابی‌ها کارکردی نمادین پیدا کنند و نتوانند به‌عنوان ابزار بازخورد، اصلاح و ارتقای کیفیت سیاست‌گذاری به کار گرفته شوند (۳۶).

۲.۴. نروژ: یادگیری سازمانی و بازخورد مستمر

در نروژ، یادگیری سیاستی به‌عنوان بخشی جدایی‌ناپذیر از چرخه سیاست‌گذاری نهادینه شده است. این فرایند بر پایه‌ی ایجاد حلقه‌های پیوسته بازخورد، تحلیل تجربی و مشارکت ذی‌نفعان طراحی شده است (۳). ارزیابی‌ها در این کشور تنها به اندازه‌گیری نتایج سیاست‌ها محدود نمی‌شوند، بلکه داده‌های تحلیلی آن‌ها به‌صورت مستقیم به فرایند تصمیم‌سازی بازمی‌گردند و مبنای اصلاح مستمر سیاست‌ها را فراهم می‌کنند. بر اساس تحقیقات انجام‌شده، در نروژ بیش از هشتاد و پنج درصد از ارزیابی‌ها به صورت سیستماتیک در چرخه‌ی سیاست‌گذاری به کار گرفته می‌شوند و به بهبود اثربخشی سیاست‌ها و یادگیری سازمانی می‌انجامند (۷).

مشارکت ذی‌نفعان در نظام ارزیابی نروژ در سطح بالایی قرار دارد. در هر مرحله، نمایندگان نهادهای مدنی، دانشگاه‌ها و بخش خصوصی در تدوین شاخص‌ها و تحلیل داده‌ها حضور دارند. سیاست‌گذاران نیز ملزم به استفاده از یافته‌های ارزیابی در بازنگری سیاست‌ها هستند. به گزارش سازمان همکاری و توسعه‌ی

اقتصادی (۱۹)، حدود نود درصد از گزارش‌های ارزیابی در نروژ به‌صورت عمومی منتشر می‌شوند و داده‌های آنان برای پژوهشگران، رسانه‌ها و نهادهای نظارتی در دسترس است. این سطح از شفافیت به ایجاد اعتماد اجتماعی، پاسخ‌گویی دولتی و تقویت یادگیری سیاستی در نظام حکمرانی منجر شده است (۳۶).

در نتیجه، می‌توان گفت که نروژ با تکیه بر چرخه‌های بازخورد مستمر، مشارکت نهادی و انتشار شفاف داده‌ها، توانسته است یادگیری سیاستی را به شمارک اصلی اصلاح و پویایی حکمرانی تبدیل کند.

جدول ۴: جدول مقایسه‌ای ساختار یادگیری سیاستی		
مؤلفه	نروژ	ایران
چرخه بازخورد	مؤثر و مستمر، بازخوردهای متقابل	ضعیف و گهگاهی، اغلب عدم بازخورد مناسب
مشارکت ذی‌نفعان در ارزیابی	بالا، مصاحبه‌ها و مطالعات موردی	پایین، عمدتاً داخلی و دولتی
استقلال ارزیابان	بالا، نهادهای مستقل ارزیابی	پایین، ارزیابان وابسته به مجری
الزام به اجرای نتایج	الزامی و قانونی	ضعیف، بدون الزام ساختاری
یادگیری و اصلاح سیاست‌ها	فرایند یادگیری و مستمر	یادگیری انفعالی یا غیرسیستمی

منبع: اقتباس و بازتنظیم بر اساس شانظری (۱۴۰۴)

مقایسه دو کشور نشان می‌دهد که تفاوت اصلی در نهادهای سازشی چرخه‌های بازخورد و میزان یادگیری نهادی است. در نروژ، یادگیری سیاستی بخشی ساختاری از فرایند حکمرانی است که با مشارکت ذی‌نفعان، استقلال ارزیابان و الزام قانونی به اجرای نتایج ارزیابی تقویت می‌شود. این ویژگی‌ها باعث شده‌اند که سیاست‌گذاری در نروژ پویا، بازاندیشانه و مبتنی بر تجربه باشد. در مقابل، در ایران فرایند یادگیری سیاستی ماهیتی انفعالی و غیرسیستمی دارد؛ ارزیابی‌ها اغلب بدون بازخورد مؤثر و بدون الزام اجرایی باقی می‌مانند و همین امر مانع شکل‌گیری چرخه‌های یادگیری و اصلاح سیاست‌ها می‌شود. در نتیجه، می‌توان گفت که پیوایی یادگیری سیاستی، شاخص تمایز حکمرانی تطبیقی میان ایران و نروژ است.

۴. تحلیل تطبیقی شاخص‌های حکمرانی خوب و تأثیر آن بر ارزیابی سیاست

پس از بررسی ساختار نهادی، فرایندهای ارزیابی، شفافیت و یادگیری سیاستی، در این بخش به سطحی کلان‌تر از تحلیل پرداخته می‌شود؛ یعنی تأثیر شاخص‌های حکمرانی خوب بر کیفیت ارزیابی سیاست‌ها. ارزیابی سیاست در هر کشور نه تنها تابع سازوکارهای اجرایی و نهادی، بلکه بازتابی از کیفیت حکمرانی در آن کشور است. ازاین‌رو، تحلیل شاخص‌های حکمرانی خوب می‌تواند نشان دهد که چرا فرایندهای ارزیابی در کشورهایی مانند نروژ اثربخش و پاسخ‌گو هستند، درحالی‌که در ایران هنوز جنبه‌ای اداری و محدود دارند.

حکمرانی خوب مفهومی چندبعدی و پیوسته است که نخستین بار توسط برنامه توسعه سازمان ملل متحد و بانک جهانی به‌عنوان چارچوبی برای ارزیابی کیفیت حکمرانی در کشورها مطرح شد. این مفهوم بر هشت شاخص کلیدی استوار است: مشارکت، حاکمیت قانون، شفافیت، پاسخ‌گویی، کارایی و اثربخشی، عدالت و برابری، اجماع‌گرایی و آینده‌نگری. هر یک از این شاخص‌ها به طور مستقیم بر کیفیت ارزیابی سیاست‌ها اثر می‌گذارند و می‌توانند سطح اعتماد عمومی، کارآمدی تصمیم‌گیری و یادگیری نهادی را تعیین کنند (۲۱).

مقایسه ایران و نروژ از منظر شاخص‌های حکمرانی خوب نشان می‌دهد که تفاوت در کیفیت نهادی، فرهنگ پاسخ‌گویی و میزان مشارکت اجتماعی تأثیر قابل‌توجهی بر فرایند ارزیابی سیاست دارد. در نروژ، حکمرانی مبتنی بر شفافیت، استقلال نهادی و مشارکت عمومی باعث شده است که ارزیابی سیاست‌ها

Participation
Law of Rule
Transparency
Accountability
Efficiency & Effectiveness
Inclusiveness & Equity
Orientation Consensus
Future the to Responsiveness

نقش محوری در اصلاح تصمیمات و افزایش کارایی دولت ایفا کند. در مقابل، در ایران، ضعف در نهادهای نظارتی، تمرکز قدرت در ساختار اجرایی و محدودیت در دسترسی آزاد به داده‌ها موجب شده که ارزیابی سیاست بیشتر جنبه‌ای اداری و غیرتعاملی پیدا کند (۳۶).

۱. مشارکت

در ایران، فرایند تصمیم‌گیری عمدتاً متمرکز و از بالا به پایین است. این تمرکزگرایی موجب می‌شود تصمیمات راهبردی، به‌ویژه در حوزه‌های اقتصادی و سیاسی، در سطوح بالای حکومتی اتخاذ شوند و مشارکت عمومی و مردمی در فرایند تصمیم‌سازی محدود باشد. در نتیجه، گفت‌وگوی میان مردم و تصمیم‌سازان ضعیف بوده و شکل‌گیری اجماع ملی بر سر سیاست‌ها دشوار می‌شود (۳۴). این امر، علاوه بر کاهش اعتماد عمومی به سیاست‌گذاران، منجر به کاهش اثربخشی ارزیابی‌ها و دشواری در اجرای اصلاحات مبتنی بر بازخوردهای مردمی می‌گردد.

در مقابل، در نروژ، اجتماع‌گرایی و گفت‌وگومحوری از اصول بنیادین حکمرانی به شمار می‌رود. احزاب سیاسی، اتحادیه‌ها، نهادهای مدنی و دانشگاه‌ها نقش فعالی در تصمیم‌سازی دارند و سازوکارهای نهادمند گفت‌وگوی اجتماعی، امکان مشارکت هم‌زمان دولت و جامعه مدنی را فراهم می‌کند (۷). طبق گزارش‌های سازمان همکاری و توسعه اقتصادی (۱۸)، نروژ از بالاترین سطوح اجماع اجتماعی در میان کشورهای عضو برخوردار است و این همگرایی موجب شده سیاست‌های عمومی از پشتیبانی اجتماعی و مشروعیت بالایی برخوردار باشند.

از منظر تطبیقی، در ایران محدودیت مشارکت و تصمیم‌گیری متمرکز موجب ضعف در اجماع ملی و کاهش کارایی ارزیابی سیاست‌ها شده است، درحالی‌که در نروژ، فرایندهای گفت‌وگومحور و اجماع‌ساز به‌عنوان سازوکاری برای افزایش شفافیت، اعتماد و پاسخ‌گویی عمل می‌کند (۳۶). بنابراین، اجماع‌گرایی نه تنها شاخصی از حکمرانی خوب است، بلکه پیش‌شرطی برای ارزیابی مؤثر و پذیرفته‌شده سیاست‌ها محسوب می‌شود.

۲. حاکمیت قانون

در بعد حاکمیت قانون، ایران با چالش‌هایی چون استقلال محدود دستگاه قضایی و تغییرات مکرر قوانین روبه‌رو است که به کاهش ثبات حقوقی و تضعیف فرایند ارزیابی منجر می‌شود (۲۵). در مقابل، ثبات قانونی و استقلال قضایی در نروژ زمینه‌ساز پایداری تصمیمات و اجرای بی‌طرفانه ارزیابی‌ها شده است (۳).

۳. شفافیت

همچنین، شفافیت و پاسخ‌گویی در ایران به دلیل محرمانه سازی داده‌ها و فقدان دسترسی عمومی به اطلاعات محدود است (۳۲)، درحالی‌که در نروژ، نهادهای سازوکار قوانین دسترسی آزاد به اطلاعات و وجود پلتفرم‌هایی مانند سامانه شفافیت داده نروژ باعث شده است که داده‌های ارزیابی به‌صورت عمومی و قابل‌استناد در دسترس پژوهشگران و شهروندان قرار گیرد (۱۸).

۴. پاسخ‌گویی

در ایران، پاسخ‌گویی نهادی اغلب شکلی و غیراثربخش است. بسیاری از سازمان‌های نظارتی رسمی، نظیر دیوان محاسبات و سازمان بازرسی کل کشور، به دلیل وابستگی ساختاری و محدودیت‌های قانونی توانایی لازم برای نظارت مؤثر بر عملکرد دولت را ندارند. مداخلات سیاسی و کمبود استقلال اداری در این نهادها موجب شده است که نظارت بر سیاست‌ها به جای اصلاح و بازبینی، بیشتر جنبه‌ی تشریفاتی پیدا کند (۳۵). افزون بر این، فقدان شفافیت داده‌ها و نبود دسترسی آزاد به اطلاعات سبب کاهش اعتماد عمومی و محدود شدن امکان ارزیابی بیرونی از تصمیمات حکومتی شده است (۶). این وضعیت، چرخه‌ی بازخورد در ارزیابی سیاست‌ها را تضعیف کرده و از یادگیری نهادی در نظام حکمرانی جلوگیری می‌کند.

در مقابل، در نروژ، پاسخ‌گویی در قالب نظارت چندلایه و مستقل نهادینه شده است. پارلمان، رسانه‌های آزاد، نهادهای ارزیاب مستقل و کمیته‌های تخصصی، همگی نقش فعالی در نظارت بر عملکرد دولت دارند (۱۸). گزارش‌های عمومی و «ارزیابی‌های مستقل سیاستی» در نروژ به صورت منظم منتشر می‌شوند و دولت موظف است نسبت به آن‌ها واکنش و اصلاحات ارائه دهد. این سازوکار چندسطحی، موجب افزایش شفافیت، پاسخ‌گویی و اعتماد اجتماعی در حکمرانی شده است (۳).

به طور تطبیقی، در ایران ضعف در استقلال نهادهای نظارتی و نبود فرهنگ پاسخ‌گویی مؤثر، اعتماد عمومی را کاهش داده و فرایند ارزیابی سیاست‌ها را تضعیف کرده است. درحالی‌که در نروژ پاسخ‌گویی به صورت نظام‌مند و چندسطحی عمل می‌کند و نتایج آن مستقیماً در اصلاح سیاست‌ها و افزایش مشروعیت حکمرانی بازتاب می‌یابد (۳۶). این مقایسه نشان می‌دهد که پاسخ‌گویی مؤثر و شفاف، یکی از ارکان کلیدی در تقویت ارزیابی سیاست و تحقق حکمرانی خوب است.

۵. کارایی و اثربخشی

در ایران، بوروکراسی سنگین، موازی‌کاری نهادی و ضعف در نظام پایش عملکرد از موانع اصلی کارایی و اثربخشی سیاست‌ها محسوب می‌شوند. این پیچیدگی‌های اداری موجب تأخیر در اجرای تصمیمات و اتلاف منابع عمومی شده و فرایند ارزیابی سیاست‌ها را با مشکل مواجه کرده است (۳۰). علاوه بر این، فقدان سازوکارهای نظارتی دقیق و ضعف در شفافیت عملکردی، منجر به تخصیص ناکارآمد منابع و کاهش توان دستگاه‌های اجرایی در دستیابی به اهداف کلان کشور شده است (۳۵). در چنین شرایطی، ارزیابی سیاست‌ها بیشتر جنبه‌ای صوری پیدا می‌کند و نتایج آن کمتر به بهبود کارایی نهادی منجر می‌شود.

در نروژ، نظام حکمرانی بر پایه مدیریت عملکرد مبتنی بر شواهد و داده‌های تجربی استوار است. استفاده از شاخص‌های عملکردی دقیق و نظام‌های پایش مستقل موجب شده است که فرایند تصمیم‌گیری به صورت علمی و مستند انجام گیرد (۳). دولت نروژ با بهره‌گیری از فناوری‌های نوین و ابزارهای ارزیابی هوشمند، بازدهی سیاست‌های عمومی را به طور مداوم رصد و اصلاح می‌کند (۱۸). این سازوکارها ضمن ارتقای بهره‌وری، امکان یادگیری نهادی و بازخورد منظم در سیاست‌گذاری را فراهم کرده‌اند.

از دیدگاه تطبیقی، ایران درگیر ساختارهای بوروکراتیک و ضعف نظام‌های ارزیابی کارایی است، درحالی‌که نروژ با اتکای بر مدیریت مبتنی بر داده و نظارت شفاف توانسته است اثربخشی سیاست‌ها را به سطح بالایی از پایداری و پاسخ‌گویی برساند (۳۶)؛ بنابراین، کارایی و اثربخشی نه تنها شاخصی از حکمرانی خوب، بلکه ابزار مستقیمی برای سنجش کیفیت ارزیابی سیاست‌ها محسوب می‌شوند.

۶. عدالت و برابری

در ایران، تمرکزگرایی و توزیع نامتوازن منابع، از موانع اصلی تضعیف عدالت اجتماعی و اقتصادی به شمار می‌روند. بخش عمده‌ای از منابع ملی در اختیار دولت مرکزی است و نهادهای محلی و مدنی سهم اندکی در تصمیم‌گیری‌های اقتصادی و توسعه‌ای دارند (۳۱). این وضعیت، به ویژه در مناطق کمتر توسعه‌یافته، موجب افزایش شکاف طبقاتی و کاهش فرصت‌های برابر در دسترسی به خدمات عمومی شده است (۳۵). علاوه بر این، فقدان سیاست‌های بازتوزیعی مؤثر و ضعف در نظام مالیاتی منصفانه، نابرابری درآمدی و اجتماعی را در کشور تشدید کرده است. در نتیجه، عدالت به عنوان یکی از اصول حکمرانی خوب، در سطح اجرایی تحقق محدودی یافته و اثر آن بر ارزیابی سیاست‌ها نیز کم‌رنگ بوده است.

در مقابل، در نروژ، نظام رفاه اجتماعی فراگیر و سیاست‌های بازتوزیعی هوشمند موجب تحقق سطح بالایی از عدالت و برابری شده است. دولت نروژ با تکیه بر مالیات‌های تصاعدی، خدمات بهداشتی و آموزش رایگان، و نظام بیمه‌های اجتماعی همگانی، توانسته است اختلاف طبقاتی را به حداقل برساند (۱۸). این نظام رفاهی بر پایه‌ی برابری فرصت‌ها و دسترسی همگانی به خدمات عمومی بنا شده و موجب تقویت سرمایه اجتماعی، افزایش اعتماد عمومی و ارتقای پاسخ‌گویی دولت شده است (۳).

از منظر تطبیقی، سیاست‌های تمرکزگرایانه و توزیع نامتوازن منابع در ایران منجر به نابرابری ساختاری شده، درحالی‌که در نروژ، توزیع عادلانه منابع و سیاست‌های رفاهی هدفمند به تحقق عدالت اجتماعی و تقویت حکمرانی خوب انجامیده است (۳۶). بدین ترتیب، عدالت و برابری نه تنها شاخصی از حکمرانی مطلوب، بلکه عاملی مؤثر در ارزیابی کارآمد و عادلانه سیاست‌های عمومی محسوب می‌شوند.

۷. اجماع‌گرایی

در ایران، فرایند تصمیم‌گیری عمدتاً متمرکز و از بالا به پایین است. این تمرکزگرایی موجب می‌شود تصمیمات راهبردی، به ویژه در حوزه‌های اقتصادی و سیاسی، در سطوح بالای حکومتی اتخاذ شوند و مشارکت عمومی و مردمی در فرایند تصمیم‌سازی محدود باشد. در نتیجه، گفت‌وگوی میان مردم و تصمیم‌سازان ضعیف بوده و شکل‌گیری اجماع ملی بر سر سیاست‌ها دشوار می‌شود (۳۴). این امر، علاوه بر کاهش اعتماد عمومی به سیاست‌گذاران، منجر به کاهش اثربخشی ارزیابی‌ها و دشواری در اجرای اصلاحات مبتنی بر بازخوردهای مردمی می‌گردد.

در مقابل، در نروژ، اجتماع‌گرایی و گفت‌وگومحوری از اصول بنیادین حکمرانی به شمار می‌رود. احزاب سیاسی، اتحادیه‌ها، نهادهای مدنی و دانشگاه‌ها نقش فعالی در تصمیم‌سازی دارند و سازوکارهای نهادمند گفت‌وگوی اجتماعی، امکان مشارکت هم‌زمان دولت و جامعه مدنی را فراهم می‌کند (۷). طبق گزارش‌های سازمان همکاری و توسعه اقتصادی (۱۸)، نروژ از بالاترین سطوح اجماع اجتماعی در میان کشورهای عضو برخوردار است و این همگرایی موجب شده سیاست‌های عمومی از پشتیبانی اجتماعی و مشروعیت بالایی برخوردار باشند.

از منظر تطبیقی، در ایران محدودیت مشارکت و تصمیم‌گیری متمرکز موجب ضعف در اجماع ملی و کاهش کارایی ارزیابی سیاست‌ها شده است، درحالی‌که در نروژ، فرایندهای گفت‌وگومحور و اجماع‌ساز به عنوان سازوکاری برای افزایش شفافیت، اعتماد و پاسخ‌گویی عمل می‌کند (۳۶). بنابراین، اجماع‌گرایی نه تنها شاخصی از حکمرانی خوب است، بلکه پیش‌شرطی برای ارزیابی مؤثر و پذیرفته‌شده سیاست‌ها محسوب می‌شود.

۸. آینده‌نگری

در ایران، سیاست‌گذاری‌ها غالباً کوتاه‌مدت، واکنشی و فاقد رویکرد راهبردی بلندمدت هستند. تمرکز بر تصمیمات روزمره و نبود سازوکارهای پیش‌بینی‌کننده موجب شده است که سیاست‌ها توان تطبیق با تحولات آینده را نداشته باشند (۲۴). این وضعیت به‌ویژه در حوزه‌های اقتصادی، منابع طبیعی و آموزش، باعث شده تا سیاست‌ها بیشتر پاسخ‌گوی نیازهای فوری باشند تا برنامه‌های توسعه‌ای پایدار. کمبود آینده‌نگری در نظام تصمیم‌گیری، فقدان ثبات سیاستی و ضعف در تاب‌آوری نهادی را در برابر بحران‌های اقتصادی و اجتماعی به دنبال داشته است (۳۵).

در مقابل، در نروژ، آینده‌نگری به‌عنوان یکی از ارکان حکمرانی خوب و سیاست‌گذاری مبتنی بر شواهد نهادینه شده است. این کشور با بهره‌گیری از ارزیابی‌های بلندمدت و تحلیل‌های مبتنی بر داده، سیاست‌ها را با رویکرد بین‌نسلی طراحی می‌کند (۳). سیاست‌گذاری در نروژ نه تنها بر پایه‌ی نیازهای فعلی، بلکه با تمرکز بر چالش‌های نسل‌های آینده انجام می‌شود. به‌ویژه در زمینه تغییرات اقلیمی و پایداری منابع، دولت از مدل‌های پیش‌بینی و تحلیل سناریو برای طراحی سیاست‌های مقاوم و پایدار بهره می‌گیرد (۱۸).

از منظر تطبیقی، سیاست‌های کوتاه‌مدت و واکنشی در ایران مانع از نهادینه‌شدن یادگیری و اصلاح مستمر سیاست‌ها شده‌اند؛ درحالی‌که در نروژ، برنامه‌ریزی بلندمدت و سیاست‌پژوهی آینده‌محور، موجب پایداری تصمیمات و تقویت نظام ارزیابی سیاست‌ها شده است (۳۶). بدین ترتیب، آینده‌نگری نه تنها شاخصی از حکمرانی پایدار، بلکه پیش‌شرطی برای ارزیابی علمی و پویا در سیاست‌گذاری‌های عمومی محسوب می‌شود.

تحلیل تطبیقی شاخص‌های حکمرانی خوب در ایران و نروژ و تأثیر آن بر ارزیابی سیاست

مقایسه تطبیقی شاخص‌های حکمرانی خوب در ایران و نروژ نشان می‌دهد که تفاوت در کیفیت نهادی و فرهنگی حکمرانی به طور مستقیم بر اثربخشی نظام ارزیابی سیاست‌ها تأثیر می‌گذارد. در ایران، محدودیت در مشارکت عمومی، تمرکزگرایی قدرت و ضعف در شفافیت نهادی باعث شده است که فرایند ارزیابی سیاست‌ها شکل صوری و کم‌اثر به خود بگیرد. مشارکت شهروندان عمدتاً در قالب انتخابات دوره‌ای محدود است و نهادهای مدنی در فرایند تصمیم‌سازی و ارزیابی نقش حاشیه‌ای دارند (۱۰). در مقابل، در نروژ، مشارکت فعال و مستمر جامعه مدنی از طریق گفت‌وگوهای اجتماعی و ساختارهای اجماع‌گرایانه، موجب تقویت کیفیت ارزیابی‌ها و افزایش اعتماد عمومی به سیاست‌ها شده است (۷).

در بُعد حاکمیت قانون، ایران با چالش‌هایی چون استقلال محدود دستگاه قضایی و تغییرات مکرر قوانین روبه‌رو است که به کاهش ثبات حقوقی و تضعیف فرایند ارزیابی منجر می‌شود (۲۵). در مقابل، ثبات قانونی و استقلال قضایی در نروژ زمینه‌ساز پایداری تصمیمات و اجرای بی‌طرفانه ارزیابی‌ها شده است (۳).

همچنین، شفافیت و پاسخ‌گویی در ایران به دلیل محرمانه سازی داده‌ها و فقدان دسترسی عمومی به اطلاعات محدود است (۳۲)، درحالی‌که در نروژ، نهادهای سازقوانین دسترسی آزاد به اطلاعات و وجود پلتفرم‌هایی مانند سامانه شفافیت داده نروژ باعث شده است که داده‌های ارزیابی به‌صورت عمومی و قابل‌استناد در دسترس پژوهشگران و شهروندان قرار گیرد (۱۸).

در بُعد کارایی و عدالت، بوروکراسی پیچیده و تمرکز منابع در ساختار مرکزی در ایران موجب اتلاف منابع و کاهش اثربخشی ارزیابی‌ها شده است، درحالی‌که نروژ با نظام مالیاتی عادلانه و نظام رفاهی پایدار، زمینه را برای توزیع متوازن منابع و تقویت یادگیری سیاستی فراهم کرده است (۳۷).

در نهایت، در بُعد آینده‌نگری، سیاست‌گذاری در ایران عمدتاً کوتاه‌مدت و واکنشی است، درحالی‌که نروژ با برنامه‌ریزی بلندمدت مبتنی بر داده و تحلیل‌های پیش‌بینی‌کننده توانسته است ساختار سیاست‌گذاری خود را پایدار و مقاوم در برابر چالش‌های آینده سازد (۱۱).

به‌طورکلی، نتایج تحلیل تطبیقی نشان می‌دهد که نروژ با نهادینه‌سازی شاخص‌های حکمرانی خوب، توانسته است ارزیابی سیاست‌ها را به ابزاری برای یادگیری نهادی، اصلاح مستمر و افزایش پاسخ‌گویی تبدیل کند؛ درحالی‌که در ایران، ضعف در این شاخص‌ها باعث شده ارزیابی سیاست‌ها بیشتر نقش تشریفاتی داشته و از کارکرد اصلاح‌گرایانه فاصله بگیرد (۳۶). این تفاوت‌ها تأیید می‌کنند که حکمرانی خوب نه تنها بستر اجرای ارزیابی مؤثر است، بلکه پیش‌شرط پایداری و مشروعیت سیاست‌های عمومی محسوب می‌شود.

۵. ارزیابی سیاست و تحول دیجیتال

ارزیابی سیاست فرایندی نظام‌مند برای سنجش کارایی، اثربخشی و پیامدهای سیاست‌های عمومی است که هدف آن بهبود تصمیم‌گیری و ارتقای یادگیری نهادی در نظام حکمرانی است (۲۰). در رویکردهای نوین، ارزیابی فراتر از بررسی نتایج نهایی، شامل تحلیل فرایندها، اهداف و اثرات جانبی سیاست‌ها نیز می‌شود.

در ایران، کمبود داده‌های معتبر، ضعف نهادهای مستقل و وابستگی ارزیابان به ساختارهای اجرایی، موجب شده است که ارزیابی‌ها اغلب شکلی و غیرکاربردی باشند (۳۵). این وضعیت، ارزیابی را از کارکرد اصلاحی و یادگیری دور کرده و آن را به ابزاری تشریفاتی برای تأیید سیاست‌ها تبدیل کرده است (۳۶).

تحولات اخیر در حوزه فناوری و داده‌های باز، چشم‌انداز نو برای ارزیابی سیاست فراهم کرده است: به گونه‌ای که با بهره‌گیری از ابزارهای دیجیتال و تحلیل داده، می‌توان این فرایند را از حالت سنتی به نظامی شفاف، داده‌محور و پاسخ‌گو تبدیل کرد.

تحول دیجیتال و ارزیابی سیاست‌ها

تحول دیجیتال در دهه اخیر به ابزاری راهبردی برای ارتقای ارزیابی سیاست‌ها تبدیل شده است. فناوری‌هایی چون داده‌های بزرگ، یادگیری ماشینی و هوش مصنوعی، امکان تحلیل سریع‌تر و دقیق‌تر سیاست‌ها را فراهم کرده‌اند و به سیاست‌گذاران اجازه می‌دهند تا پیامدها را پیش‌بینی و اصلاحات لازم را به صورت لحظه‌ای اعمال کنند (۹).

در نروژ، استفاده از سامانه‌های دیجیتال و پایگاه‌های داده باز، موجب افزایش شفافیت، سرعت و مشارکت در فرایند ارزیابی سیاست‌ها شده است. نهادهای مستقل و شهروندان از طریق پلتفرم‌های آنلاین، در پایش و تحلیل سیاست‌ها مشارکت دارند، و نتایج به‌صورت عمومی منتشر می‌شود (۱۸).

به‌کارگیری هوش مصنوعی نیز ارزیابی سیاست‌ها را از یک فعالیت پسینی به فرایندی پیش‌بینی‌کننده و پویا تبدیل کرده است. این فناوری‌ها به دولت‌ها کمک می‌کنند تا پیش از اجرا، تأثیر سیاست‌ها را شبیه‌سازی و ارزیابی احتمالاتی کنند، امکانی که در رویکردهای سنتی وجود نداشت (۳۶).

در مجموع، تجربه کشورهایی مانند نروژ نشان می‌دهد که تحول دیجیتال می‌تواند ارزیابی سیاست را از یک فرایند اداری به سازوکاری هوشمند، شفاف و مشارکتی تبدیل کند. بهره‌گیری از این الگو در ایران، می‌تواند گامی مؤثر برای حرکت از ارزیابی‌های صوری به نظام ارزیابی داده‌محور و مبتنی بر شواهد باشد.

ارزیابی سیاست مالیاتی در ایران و نروژ

۱. ارزیابی سیاست مالیاتی در ایران

نظام مالیاتی ایران با چالش‌های ساختاری و نهادی متعددی روبه‌رو است که مانع تحقق عدالت مالیاتی و کارایی اقتصادی می‌شود. پایین بودن نرخ وصول مالیات، گستردگی فرار مالیاتی، و ضعف در شفافیت مالی از مهم‌ترین مشکلات این نظام به شمار می‌رود. بخش قابل توجهی از درآمدهای بالقوه مالیاتی به دلیل بوروکراسی پیچیده، مقررات متناقض و ضعف نظارت نهادی تحقق نمی‌یابد (۳۵).

در حوزه‌های کلیدی مانند مالیات‌بردردآمد و مالیات بر ارزش افزوده، نبود نظام اطلاعاتی یکپارچه و عدم شفافیت در فرایندهای اجرایی موجب شده است که اعتماد عمومی به نظام مالیاتی کاهش یابد و مالیات بیشتر به‌عنوان یک تکلیف اداری تلقی شود تا ابزاری برای بازتوزیع عادلانه منابع. این مسئله، ضمن ایجاد ناکارآمدی اقتصادی، به تعمیق شکاف طبقاتی و افزایش نابرابری اجتماعی منجر شده است (۳۵).

ازسوی دیگر، ضعف نهادهای نظارتی و نبود ارزیابی‌های منظم سیاست‌های مالیاتی، مانع از اصلاح ساختار و تدوین سیاست‌های مبتنی بر شواهد شده است. در نتیجه، فرایند ارزیابی مالیاتی در ایران بیشتر واکنشی و پسینی است تا تحلیلی و پیش‌نگر، و این امر مانع از بهبود پایدار در حکمرانی مالیاتی کشور شده است (۳۶).

۲. ارزیابی سیاست مالیاتی در نروژ

در نروژ، نظام مالیاتی به‌عنوان یکی از ارکان اصلی حکمرانی خوب و ستون عدالت اجتماعی شناخته می‌شود. سیاست‌های مالیاتی این کشور بر سه اصل بنیادین استوار است: عدالت مالیاتی، شفافیت نهادی، و کارایی اقتصادی. نظام مالیاتی نروژ به طور مستمر مورد ارزیابی و بازنگری قرار می‌گیرد و نتایج آن از طریق نهادهای مستقل، رسانه‌های آزاد و پلتفرم‌های شفافیت مالی منتشر می‌شود (۱۸).

یکی از مهم‌ترین ویژگی‌های این نظام، تصاعدی بودن مالیات‌بردردآمد است؛ بدین معنا که گروه‌های پردرآمد سهم بیشتری از درآمد خود را به‌عنوان مالیات پرداخت می‌کنند. این رویکرد ضمن تضمین عدالت توزیعی، موجب تأمین پایدار منابع برای ارائه خدمات عمومی مانند آموزش، بهداشت و رفاه اجتماعی شده است (۳).

در نروژ، شفافیت مالیاتی به طور کامل نهادینه شده است. شهروندان و کسب‌وکارها از طریق سامانه‌های دیجیتال، به داده‌های مربوط به میزان مالیات پرداختی، محل مصرف و نحوه تخصیص منابع مالی دسترسی دارند. این دسترسی عمومی، اعتماد اجتماعی و پاسخ‌گویی مالیاتی را تقویت کرده و نروژ را به یکی از کشورهایی با پایین‌ترین نرخ فرار مالیاتی در جهان تبدیل کرده است (۱۸).

همچنین، سیاست‌گذاری مالیاتی در نروژ مبتنی بر پژوهش‌های علمی و تحلیل‌های مبتنی بر شواهد است که توسط مؤسسات دانشگاهی و نهادهای تحقیقاتی مستقل انجام می‌شود. این سازوکار ارزیابی مستمر، امکان اصلاح سیاست‌ها را بر اساس داده‌های واقعی و نیازهای جامعه فراهم کرده و پویایی و پایداری نظام مالیاتی را تضمین می‌کند (۳۶).

۶. تحلیل محتوا و استخراج مضامین

مضامین استخراج شده

از طریق تحلیل نظام‌مند داده‌ها، چهار مضمون اصلی شناسایی شد:

- استقلال نهادی در ارزیابی سیاست‌ها: بیانگر نقش نهادهای مستقل ارزیابی و نظارتی در ایجاد اعتماد عمومی و جلوگیری از مداخله سیاسی.
- شفافیت و دسترسی به اطلاعات: نشان‌دهنده میزان شفاف‌سازی داده‌ها و گزارش‌ها برای عموم شهروندان و پژوهشگران.
- یادگیری سیاستی و بازخورد نهادی: اشاره به فرایند تبدیل ارزیابی به اصلاح و بهبود سیاست‌ها در چرخه یادگیری سازمانی.
- فناوری و نوآوری در ارزیابی: استفاده از ابزارهای دیجیتال، هوش مصنوعی و داده‌کاوی برای تصمیم‌گیری مبتنی بر شواهد.

این مضامین با ادبیات نظری حکمرانی خوب (۲۱) منطبق‌اند و بیانگر تحول از «ارزیابی اداری» به «ارزیابی یادگیرنده و پاسخ‌گو» هستند.

تحلیل تفسیری و استنتاج نظری

مضامین استخراج شده نشان می‌دهد که در نروژ، همگرایی میان استقلال نهادی، شفافیت و فناوری ارزیابی، سازوکاری یادگیرنده و اصلاح‌گر پدید آورده است؛ درحالی‌که در ایران، تمرکزگرایی اداری و ضعف شفافیت موجب شده ارزیابی‌ها بیشتر جنبه تشریفاتی داشته باشند. به عبارت دیگر، تحلیل مضمون آشکار کرد که رابطه ارزیابی سیاست و حکمرانی خوب، رابطه‌ای نهادی و فرهنگی است نه صرفاً فنی و اصلاح نظام ارزیابی مستلزم تغییر در نگرش حکمرانی و الگوی پاسخ‌گویی دولت است.

۷. نتیجه‌گیری و پیشنهادهای کاربردی

پژوهش حاضر با هدف مقایسه نظام ارزیابی سیاست در ایران و نروژ، بر اساس شاخص‌های حکمرانی خوب و چارچوب‌های نظری ودونگ و وایس انجام شد. یافته‌ها نشان دادند که تفاوت بنیادین این دو کشور نه صرفاً در سطح اقتصادی یا فنی، بلکه در «کیفیت نهادی» و «فرهنگ حکمرانی» نهفته است. در ایران، ضعف استقلال ارزیابان، محدودیت در شفافیت اطلاعات، و تمرکزگرایی ساختاری موجب شده است که ارزیابی سیاست‌ها بیشتر جنبه شکلی و اداری داشته باشد و کمتر به‌عنوان ابزار یادگیری و بازنگری سیاست‌ها عمل کند. در مقابل، نروژ با نهادینه‌سازی اصول حکمرانی داده‌محور، استقلال نهادی و شفافیت عمومی توانسته است نظام ارزیابی را به ابزاری مؤثر برای ارتقای پاسخ‌گویی و بهبود سیاست‌ها تبدیل کند. مقایسه شاخص‌های حکمرانی خوب نشان داد که هرچه میزان مشارکت عمومی، شفافیت، پاسخ‌گویی، و آینده‌نگری در یک نظام سیاسی افزایش یابد، کیفیت ارزیابی سیاست‌ها نیز ارتقا می‌یابد. در این میان، تحول دیجیتال و استفاده از فناوری‌های ارزیابی هوشمند در نروژ نقش تعیین‌کننده‌ای در شفاف‌سازی و تسریع فرایندهای ارزیابی داشته است، درحالی‌که در ایران، ضعف زیرساخت‌های داده‌ای و نبود الزام قانونی برای انتشار نتایج ارزیابی‌ها مانع تحقق کامل این روند شده است.

در چارچوب تحلیل مضمون، چهار مقوله‌ی اصلی استخراج شده از داده‌ها یعنی استقلال نهادی، شفافیت اطلاعاتی، یادگیری سیاستی و حکمرانی دیجیتال، در تعامل با یکدیگر، زیربنای ارتقای حکمرانی خوب را شکل می‌دهند.

پیشنهادها و سیاستی برای ارتقای نظام ارزیابی در ایران:

۱. ایجاد نهاد ملی ارزیابی سیاست‌های عمومی مستقل از دولت: به منظور تضمین بی‌طرفی علمی و جلوگیری از تعارض منافع، لازم است نهادی مستقل با مأموریت ارزیابی سیاست‌ها و برنامه‌های کلان تشکیل شود.
۲. الزام قانونی برای انتشار عمومی نتایج ارزیابی‌ها: شفاف‌سازی ارزیابی‌ها از طریق سامانه‌های آنلاین و پایگاه‌های داده‌ی باز می‌تواند موجب اعتمادسازی عمومی و نظارت مدنی مؤثر شود.
۳. توسعه زیرساخت‌های دیجیتال ارزیابی: استفاده از فناوری‌های نوین همچون داده‌های بزرگ، هوش مصنوعی و سامانه‌های تحلیلی برای پایش سیاست‌ها می‌تواند دقت و سرعت ارزیابی را افزایش دهد.
۴. نهادینه‌سازی یادگیری سیاستی در چرخه تصمیم‌گیری: طراحی چرخه بازخورد میان نهادهای ارزیابی و تصمیم‌گیران اجرایی به بهبود سیاست‌ها و یادگیری نهادی کمک خواهد کرد.

۵. تقویت مشارکت دانشگاه‌ها و نهادهای مدنی در ارزیابی‌ها: حضور دانشگاهیان و سازمان‌های مردم‌نهاد در فرایند ارزیابی موجب افزایش دقت علمی و مشروعیت اجتماعی نتایج می‌شود.

این پیشنهادها و راهکارهای عملی می‌توانند زمینه‌ساز تحولی اساسی در نظام ارزیابی سیاست‌های عمومی ایران باشند. الگوبرداری از تجربیات نروژ می‌تواند به ایران کمک کند تا به یک حکمرانی شفاف، مؤثر و پاسخ‌گو دست یابد و فرایندهای سیاست‌گذاری خود را بهبود بخشد. نتایج این پژوهش نشان می‌دهد که ارزیابی سیاست‌ها صرفاً ابزار سنجش نیست، بلکه یکی از ارکان حکمرانی خوب است. هرچه استقلال نهادی، شفافیت داده‌ای و مشارکت اجتماعی در ساختار حکمرانی تقویت شود، کیفیت و اثربخشی ارزیابی‌ها افزایش می‌یابد و در نتیجه، سیاست‌گذاری‌ها به سمت کارآمدی، پاسخ‌گویی و عدالت نزدیک‌تر می‌شوند. تجربه نروژ نشان می‌دهد که تحقق حکمرانی خوب نیازمند تلفیق سه عامل کلیدی است: دانش، داده و پاسخ‌گویی. با سپاس و قدردانی از راهنمایی‌ها و بازبینی‌های ارزشمند اعضای هیئت علمی گروه علوم سیاسی دانشگاه‌های تهران و اصفهان که در تمامی مراحل این پژوهش، با ارائه دیدگاه‌های علمی خود به ارتقای کیفیت و دقت این مطالعه یاری رساندند.

ملاحظات اخلاقی و تعهدات

ملاحظات اخلاقی: این مقاله با رعایت اصول اخلاقی در پژوهش انجام شده است.

حامی مالی: این مقاله حامی مالی ندارد.

مشارکت نویسندگان: تمام نویسندگان در آماده‌سازی این مقاله مشارکت کرده‌اند.

تعارض منافع: بنابه اظهار نویسندگان، در این مقاله هیچگونه تعارض منافی وجود ندارد.

تعهد کپی‌رایت: طبق تعهد نویسندگان، حق کپی‌رایت (CC) رعایت شده است.

سپاس‌گذاری: با سپاس و قدردانی از راهنمایی‌ها و بازبینی‌های ارزشمند اعضای هیئت علمی گروه علوم سیاسی دانشگاه‌های تهران و اصفهان که در تمامی مراحل این پژوهش، با ارائه دیدگاه‌های علمی خود به ارتقای کیفیت و دقت این مطالعه یاری رساندند.

مراجع

- [۱] Acemoglu, D., & Robinson, J. A. (2012). *Why Nations Fail: The Origins of Power, Prosperity, and Poverty*. Crown Business.
- [۲] Acemoglu, D., & Robinson, J. A. (2019). *The Narrow Corridor: States, Societies, and the Fate of Liberty*. Penguin Press.
- [۳] Askim, J., Döving, E., & Johnsen, Å. (2021). Evaluation in Norway: A 25-year assessment. *Scandinavian Journal of Public Administration*, 25(3/4), 109–131. <https://doi.org/10.58235/sjpa.v25i3-4.7087>
- [۴] Bovens, M. (2007). Public accountability. In E. Ferlie, L. E. Lynn Jr., & C. Pollitt (Eds.), *The Oxford Handbook of Public Management* (pp. 450–471). Oxford University Press.
- [۵] Braun, V., & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3(2), 77–101. <https://doi.org/10.1191/1478088706qq063oa>
- [۶] Chelmsky, E. (2006). The purposes of evaluation in a democratic society. In I. F. Shaw, J. C. Greene, & M. M. Mark (Eds.), *The SAGE Handbook of Evaluation*. SAGE Publications. <https://doi.org/10.4135/9781848608078.1n1>
- [۷] Christensen, T., & Lægreid, P. (Eds.). (2011). *The Ashgate Research Companion to New Public Management*. Routledge.

- [۸] Dahler-Larsen, P. (2011). *The Evaluation Society*. Stanford University Press.
- [۹] Duflo, E., & Kremer, M. (2003). Use of randomization in the evaluation of development effectiveness. Paper prepared for the World Bank Operations Evaluation Department Conference on Evaluation and Development Effectiveness, Washington, DC, July 15–16.
- [۱۰] Eliadis, P., Hill, M. M., & Howlett, M. (Eds.). (2005). *Designing Government: From Instruments to Governance*. McGill-Queen's University Press.
- [۱۱] Fischer, F., Miller, G. J., & Sidney, M. S. (Eds.). (2007). *Handbook of Public Policy Analysis: Theory, Politics, and Methods*. Routledge.
- [۱۲] Hasibuan, F. A., Rosha, M. A., Nurhalizah, & Ivanna, J. (2023). Evaluation of the Freedom to Learn Policy through the Teaching Campus Program at Medan State University. *Journal of General Education Science*, 1(2), 81–85. <https://doi.org/10.62966/joges.v1i2.176>
- [۱۳] Lasswell, H. D. (1951). The policy orientation. In D. Lerner & H. D. Lasswell (Eds.), *The Policy Sciences: Recent Developments in Scope and Method* (pp. 3–15). Stanford University Press.
- [۱۴] Lijphart, A. (1971). Comparative politics and the comparative method. *American Political Science Review*, 65(3), 682–693. <https://doi.org/10.2307/1955513>
- [۱۵] Lincoln, Y. S., & Guba, E. G. (1985). *Naturalistic Inquiry*. SAGE Publications.
- [۱۶] North, D. C. (1990). *Institutions, Institutional Change and Economic Performance*. Cambridge University Press.
- [۱۷] OECD. (2011). *Government at a Glance 2011*. OECD Publishing.
- [۱۸] OECD. (2023). *Government at a Glance 2023*. OECD Publishing.
- [۱۹] OECD. (2024). *Regulatory Policy Outlook 2024*. OECD Publishing.
- [۲۰] Pawson, R., & Tilley, N. (1997). *Realistic Evaluation*. SAGE Publications.
- [۲۱] UNDP. (1997). *Governance for Sustainable Human Development: A UNDP Policy Document*. United Nations Development Programme.
- [۲۲] Weiss, C. H. (1998). *Evaluation: Methods for Studying Programs and Policies* (2nd ed.). Prentice Hall.
- [۲۳] World Bank. (2023). *Worldwide Governance Indicators 2023*. World Bank Publications.
- [۲۴] Abdolhamid, S., & PourEzzat, A. (2021). Presenting a model for evaluating public policies in the Islamic Republic of Iran. *Studies of the Islamic Progress Model*, 9(2/18), 7–46. <https://doi.org/10.22059/jppolicy.2021.83377> [in Persian]
- [۲۵] Afkhanlou, B., & Rostamzad, H. (2024). The role of judicial independence and geographical-political units in consolidating the rule of law. *Geography and Regional Planning*, 14(57), 231–255. [in Persian]
- [۲۶] Akbarpour Roshan, H. (2023). Evaluation of the unemployment benefit plan during the COVID-19 crisis in Iran. *Public Policy Studies*, 13(46), 166–185. [in Persian]

- [۲۷] Ashtarian, K., & Emami Meibodi, R. (2015). Regulatory assessment of public policies in the Islamic Republic of Iran. *Journal of Political Knowledge*, 10(2), 5–36. <https://doi.org/10.30497/pk.2016.1683> [in Persian]
- [۲۸] Danaeefard, H., Shokri, Z., Kheyrogo, M., & Fani, A. A. (2018). How to evaluate the quality of public policies in Iran: Exploration's mixed methodology research. *Public Organizations Management*, 6(2), 79–94. <https://dorl.net/dor/20.1001.1.2322522.1397.6.0.25.4> [in Persian]
- [۲۹] Emami Meibodi, R., & Ashtarian, K. (2012). Designing the evaluation system of public policies in the Islamic Republic of Iran. *Research Letter of Political Science*, 7(2), 7–47. [in Persian]
- [۳۰] Gharabaghi, M., Moghimi, S. M., & Latifi, M. (2021). A meta-synthesis of public policy implementation studies in Iran. *Iranian Journal of Public Policy*, 7(3), 243–260. <https://doi.org/10.22059/jppolicy.2021.83377> [in Persian]
- [۳۱] Kalhori, A., Mohseni, A., & Elahimanesh, M. H. (2022). Evaluation of good governance indicators in the Islamic Republic of Iran. *Journal of Political Strategy*, 6(2), 99–112. [in Persian]
- [۳۲] Morattab, Y., Najafi Rastaghi, H., & Akbari, I. (2025). Analysis of policies in the field of “transparency” in the administrative and governance system in Iran based on the Advocacy Coalition Framework (e213901). *Journal of Iranian Public Administration Studies*, (63–85), e213901. <https://doi.org/10.22034/jipas.2025.411585.1639> [in Persian]
- [۳۳] Pasandideh, A. S., & Heidari, G. R. (2024). Evaluation of the efficiency and effectiveness of macro policies in the country's electricity industry focusing on sustainable energy transition goals. *The Macro and Strategic Policies*, 12(46), 264–300. <https://doi.org/10.30507/jmsp.2022.293552.2279> [in Persian]
- [۳۴] Qadi, M. R., & Alavian, M. (2022). Evaluation and evaluation of public policy in the Islamic Republic of Iran based on the theory of good governance. *International Journal of Health Sciences*, 6(S7), 6527–6548. <https://doi.org/10.53730/ijhs.v6nS7.13638> [in Persian]
- [۳۵] Rezaei Qadi, M., & Shirkhani, A. (2020). An evaluation of public policy in the Islamic Republic of Iran based on the theory of good governance. *Journal of Transcendent Policy*, 8(30), 165–186. [in Persian]
- [۳۶] Shanazari, H. (2025). *Evaluation and Analysis of Public Policy Assessment and Its Impact on Good Governance: A Comparative Study of Iran and Norway* (Ph.D. Dissertation). Faculty of Administrative Sciences and Economics, University of Isfahan, Isfahan, Iran. [in Persian]
- [۳۷] Vaezi, R., & Mohammadi, M. (2017). A model for evaluating public policies in Iran: The case of value-added tax policy. *Public Management Perspective*, 8(29), 47–72. [in Persian]